

Η συνεννόηση και η αλληλοκατανόηση των ψυχών στο έργο του Βιζυηνού «Μοσκώβ Σελήμ»

Πολιτισμός / Λογοτεχνία - Φιλολογία

Ηρακλής Ψάλτης, φιλόλογος

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bit.ly/2eoyFoD>]

Η «συνεννόηση» των ψυχών λειτουργεί. Ο αφηγητής αδυνατεί να κοιμηθεί και επισκέπτεται πρωί-πρωί τον Μοσκώβ-Σελήμ για μια συνάντηση που και ο ίδιος «ανέμενε»: Και ήμουν τόσο βέβαιος ότι θα ξανάλθης, ώστε σήμερα που σε είδα δεν μ' εφάνηκε καθόλου παράξενο. – Ήτον μία συνεννόησις των ψυχών μας, τω είπον. Κ' εγώ δεν ημπορέσα να ησυχάσω πριν επανέλθω να σε ίδω. (...) Καλά λοιπόν τό λέγουν πως δυο άνθρωποι μπορεί να είναι τόσο ξένοι μεταξύ τους, και όμως οί ψυχές τους να είν' αδέλφια![560] Αναπτύσσεται μια ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ τους και αυτό τους επιτρέπει να έλθουν κοντότερα ο ένας στον άλλο. Καλλιεργείται , έτσι, μια σχέση εμπιστοσύνης[561] εξαρχής και γι' αυτό ο Σελήμ εξομολογείται τα μύχια σε έναν αλλοεθνή και αλλόθρησκό του. Εξάλλου οι στίχοι του Πέρση ποιητή που απαγγέλλει ο Σελήμ μετά θρησκευτικής ευλαβείας παραπέμπουν στον Πλωτίνου και στις απόψεις του περί ψυχής -όπως θα

αναλυθεί στη συνέχεια. Ανάλογη «συνεννόηση» υπάρχει μεταξύ των ψυχών του Σελήμ και της μητέρας του. Όταν ο Σελήμ τραυματίζεται σοβαρά στο μέτωπο και απειλείται η ζωή του, η μητέρα του «διακρίνει» στο θάμπωμα του διαμαντένιου δακτυλιδιού που της είχε αποστείλει ο αγαπημένος της γιος για ενθύμιο, λίγο πριν

ατρέχει η
μορφή

Η

εξομολόγηση γίνεται. Αυτή προϋποθέτει κατανόηση, καλοσύνη και εμπιστοσύνη. Λειτουργεί λυτρωτικά όχι μόνο για τον άνθρωπο αλλά και για τα άψυχα στοιχεία της φύσης[563], εφόσον διέθεταν και αυτά αυτήν την δυνατότητα. Η καρδιά του Σελήμ είναι βαριά από τα ντέρτια, γίνεται «πέτρα», γι' αυτό αποφασίζει να αποκαλύψει τις μύχιες σκέψεις του στον αφηγητή, το μόνο πρόσωπο που εμπιστεύεται, για να ξαλαφρώσει. Στο τέλος αυτής της εκμυστήρευσης και της «δικαίωσής» του από τον αφηγητή[564] ο Σελήμ αισθάνεται την καρδιά του ελαφρότερη και νιώθει ευτυχισμένος, είναι δηλαδή ανακουφισμένος, λυτρωμένος[565].

Ο Άλλος συναντάται. Η συνάντηση του αφηγηματικού ήρωα γίνεται με αλλόθρησκους και αλλοεθνείς σε ατυχείς γι' αυτόν συγκυρίες, είναι τραυματισμένος και αιχμάλωτος, ενώ οι ομόθρησκοι και οι ομοεθνείς διατηρούν από αυτόν «αποστάσεις». Το προπύργιο της εθνικότητας αμφισβητείται[566]. Ο Σελήμ κυρίως από τους ξένους -τους οποίους αρχικά, πριν την συνάντησή τους και την γνωριμία τους, υποτιμά, εχθρεύεται και μισεί- εισπράττει αγάπη, κατανόηση

και αποδοχή. Φράγκος γιατρός τον θεραπεύει και προτείνει στον Σουλτάνο παράσημο για την ανδρεία του. Ο ίδιος του αποκαλύπτει τον λόγο για τον οποίο η διάκριση αποδίδεται στον λιποτάκτη χιλίαρχο[567]. Οι Ρώσοι του δείχνουν φιλόανθρωπη φιλευσπλαχνία, θεραπεύουν τις πληγές του, τον περιποιούνται, τον παρηγορούν, τον κολακεύουν για τον ηρωισμό του, αν και όλα αυτά ο αφηγητής τά αποδίδει στην πολιτική οπισθοβουλία των Ρώσων[568]. Γνωρίζεται με ένα γέρο Ρώσο αξιωματικό που τον προσκαλεί στο σπίτι του και εκεί συναντά και ερωτεύεται -για πρώτη φορά στη ζωή του- τη χήρα κόρη του, την όμορφη Παυλόφσκα[569]. Και τέλος συναπαντά έναν Έλληνα, τον αφηγητή, στον οποίον και εκμυστηρεύεται τα μύχια της ψυχής του. Αντιθέτως, οι ομοεθνείς του τον υποτιμούν, τον ταλαιπωρούν, τον συκοφαντούν και τον περιθωριοποιούν. Ο Σελήμ μετά τον συγχρωτισμό του με τους Άλλους μεταλλάσσεται σ'ένα «καινό» άνθρωπο, ωριμότερο, σοφότερο, ανεκτικότερο. Το ανατρεπτικό όμως τέλος του διηγήματος: -Δευτέρα προσβολή της νόσου έβηκε πέρασ εις τας βασάνους του γηραιού στρατιώτου, καί: ο Τούρκος έμεινε Τούρκος[570] -αναιρεί εν μέρει αυτήν την προσέγγιση και οδηγεί στην υπόθεση ότι η υπέρβαση των αντιθέσεων φυλής, Ρώσος/Τούρκος, και θρησκείας, μουσουλμάνος/χριστιανός, μόνο σ'έναν τόπο ψευδαισθήσεων μπορούν να υπάρξουν, σ'αυτόν της επιθυμίας[571].

Οι γονείς γίνονται σεβαστοί. Ο Σελήμ σέβεται τόσο τη μητέρα του όσο και τον πατέρα του. Παντρεύεται την απελεύθερη της μητέρας του, τη Μελέικα, την Κιρκασία, επειδή σ' αυτήν η μητέρα έδωσε το δακτυλίδι του και την αφήνει εις τον τόπο της να τον αγαπά και να τον περιποιείται[572]. Υπομένει και την άδικη φυλάκιση, επειδή ήθελε να γίνη του πατέρα μου (του) το θέλημα[573]. Ο σεβασμός αυτός θα τον οδηγήσει σ'ένα γάμο ευτυχισμένο (;) και στην αποκατάσταση -έστω και συμβατική- των σχέσεών του με τον πατέρα του.

(συνεχίζεται)

[560] Μάξιμος Ομολογητής, «Καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας» Ἑκατοντάς πρώτη, P.G. 90, 1193.

[561] Γ.Μ. Βιζυηνός, όπ. παρ., σ.212.

[562] Γ.Μ. Βιζυηνός, όπ. παρ., σ.212: «Ἄλλον ἀπὸ αὐτὸ τὸ κρῦο τὸ νερό, πού ξερβουβουλά ἀπὸ τὸν ἄψυχο τὸν βράχο, δὲν ἔχω ποιὸν νὰ ἐμπιστευθῶ τὸν πόνον μου».

[563] Γ.Μ. Βιζυηνός, Νεοελληνικά Διηγήματα, όπ. παρ., σ.229: «- Δὲν τῶχω σὲ καλὸ αὐτὸ τὸ θόλωμα, μὲ εἶπεν. Ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ μου τρέχει κίνδυνο. Εἶναι πληγωμένο. Εἶν' ἐτοιμοθάνατο!».

[564] Γ.Μ. Βιζυηνός, όπ. παρ., σ.212: «Γιὰ πές μου, στὸν Θεό σου! Δὲν εἶν' ἀλήθεια πὼς καὶ οἱ πέτρες, πού εἶναι στὸν κόσμο, ἂν εὔρισκαν κανένα νὰ ποῦν τὰ «ντέρτια» τους, θὰ ἦσαν ἐλαφρότερες;».

[565] Γ.Μ. Βιζυηνός, όπ. παρ., σ.246: «Τώρα όπου ἔμαθα ἐγὼ τὴν ἱστορία σου κανεὶς δὲν

θα τὸ εἶπῃ. Εἶσαι γενναῖος ἄνθρωπος, Σελήμ - Ἄγά! Καὶ εἶσαι πολὺ ἀδικημένος!».

[566] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὄπ. παρ., σ.246: «Ἐλάφρυνεν ἡ καρδιά μου σήμερα. Ὁ Θεὸς νὰ σὲ τ' ἀνταποδώσῃ. Δὲν ἐγνώρισα ποτὲ τόσο μεγάλην ἡδονὴ μέσα εἰς τὴν δυστυχίαν!».

[567] R. Beaton, «Βιζυηνός» στο Εἰσαγωγή στη νεότερη ἐλληνικὴ λογοτεχνία, μετάφραση Ευαγγελία Ζουργού και Μαριάννα Σπανάκη (Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη, 1996) σσ.109-111, ἐδῶ σ.110.

[568] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὄπ. παρ., σσ.222-223: «Ἐνας ἰατρὸς -θαρρῶ πῶς ἦταν φράγκος- μ' ἔδωκε νὰ ἐννοήσω πῶς ἔγραψαν εἰς τὸν ἀφέντη μας τὸν Σουλτάνο καὶ θὰ μὲ βάλῃ ἕνα παράσημο ἐπάνω στὴν πληγὴ μου, ἅμα γίνω καλὰ καὶ σηκωθῶ, διότι εἶμαι καλὸ παλληκάρι. (...) Ὁ φράγκος ὁ γιατρὸς μὲ τὸ φανέρωσε. Οἱ τρεῖς βαθμοὶ προβιβασμὸς καὶ τὸ παράσημο ἐστάλθηκαν ἀπὸ τὸν Σουλτάνο τὸν ἀφέντη μας διὰ τὸν ὅστις ἔσωσε τὴν σημαίαν του ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ. Μὰ ὁ φαρμακιέρης ἐκεῖνος ὁ χιλίαρχος ἦταν συγγενὴς μὲ μίαν εὐνοουμένην τοῦ Σερασκέρη, καὶ ὄχι μόνον ὡς λιποτάκτης δὲν ἐτιμωρήθη, ἀλλὰ καὶ ἐπαρασημοφορήθη καὶ ἐπροβιβάσθη! μὲ τὸ αἷμα, ποὺ ἔχυσα ἐγώ, τὴν ὥρα ποὺ ἐκεῖνος ἔφευγε!».

[569] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὄπ. παρ., σ.239: «Ἐκ πολιτικῆς ὀπισθοβουλίας οἱ Ρῶσσοι ἐπεδαψίλευσαν τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ ἐκεῖνη ἀίχμαλτωτισθεῖσι Τούρκους περιποιήσεις σχεδὸν ἀπιστεύτους.» καὶ σ.240: «Ὅ,τι δὲν κατωρθώσῃ διὰ τῆς λεοντῆς, ἐπετυγχάνετο λάθρα διὰ τῆς ἀλωπεκῆς».

[570] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὄπ. παρ., σ.241: «Ἦταν ὠραία ἡ Μελέικα, ἡ γυναῖκα μου, ὠραία καὶ καλὴ, μὰ - Τί νὰ σὲ εἰπῶ; Στὰ σπίτια τὰ δικά μας οἱ γυναῖκες οἱ πιὸ καλὲς εἶναι ὡσὰν τὰ πρόβατα. Ἔζησα τόσα χρόνια με τὴν Μελέικά μου καὶ εἶχαμε τρία παιδάκια. Πιστεύεις; Ποτὲ δὲν εἶδεν εἰς τὰ μάτια μου ὅπως ἡ Παυλόφσκα. Τὸ βλέμμα τῆς Παυλόφσκας δὲν ἐταπεινώθη ἐμπρὸς εἰς τὸ δικό μου ὡσὰν δοῦλος ὁποῦ κλίνει τὸ κεφάλι διὰ νὰ τὸν προστάξῃ ὁ ἀφέντης του, ἢ νὰ τὸν μαλώσῃ. Ὅχι. Τὸ ἐνιωθα πῶς ἔμβαινεν ὡσὰν γλυκεῖα φωτιά μέσα εἰς τὴν καρδιά μου καὶ τὴν ἐφώτιζε καὶ τὴν ἐζέσταινε καὶ τὴν ἐξεμάργωνε καὶ τὴν ἐφτέρωνε καὶ τὴν ἔκαμνε νὰ πετάξῃ ἀπὸ τὴν χαρὰ καὶ τὴν εὐτυχία της ἕως εἰς τὰ οὐράνια, νὰ αἰσθάνεσαι ὅμως πῶς εἶναι καλλίτερα νὰ ἐπετοῦσεν εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς Παυλόφσκας».

[571] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὄπ. παρ., σ.252.

[572] Μ. Χρυσανθόπουλος, «Ἡ τάξη καὶ ἡ κατάλυσή της: Ὁ αυτοβιογραφούμενος χρονογράφος στο διήγημα "Ὁ Μοσκῶβ-Σελήμ"» στο Γεώργιος Βιζυηνός μεταξύ φαντασίας καὶ μνήμης, ὄπ. παρ., 131-163, ἐδῶ σ.147.

[573] Γ.Μ. Βιζυηνός, ὄπ. παρ., σ. 230 καὶ σ.232: «Μία μυστικὴ φωνὴ τὸ ἔλεγεν εἰς τὴν καρδιά μου: σ' αὐτὴ τὴν κόρην ἔδωκεν ἡ μητέρα σου τὸ δαχτυλίδι, αὐτὴ θὰ εἶναι τὸ «κισμέτι» σου» καὶ 234: «- Ἦμποροῦσα νὰ πάρω ἀπὸ πλούσιαν οἰκογένειαν, εἶπε, νὰ βάλω εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐσπατέλησεν ὁ πατέρας μου. Ἀλλὰ, ἡ μητέρα μου ἦταν ἅγια γυναῖκα - νὰ γίνῃ μόσχος καὶ ἄμβρα τὸ χῶμα ὅπου κεῖται -, ἀφοῦ ἔδωκε τὸ δαχτυλίδι μου εἰς τὴν Μελέικα, θὰ εἶπῃ πῶς ἦταν τὸ «κισμέτι» μου».

<http://bit.ly/2eDbV63>